

אפיון היחסים בין אברהם ללוט (עיון בבראשית יא-ג)

תקציר

הקשר בין אברהם ללוט מורכב משני מישורים: הקשר המשפחתי, קשר-דם, והקשר החברתי.

נראה, כי ראשיתו של הקשר נוצר על-ידי תרח, שלוקח אחריות על לוט, נכדו, לאחר מות אביו, הרן (בראשית יא 31). רק לאחר פטירתו של תרח – יוזם אברהם את הקשר בלוקחו אחריות על לוט (שם יב 5).

כאשר מעיינים בפסוקים עצמם, לא ניתן לדעת בוודאות, מה הסיבה לכך שאברהם לוקח אתו את לוט, ומהם המאפיינים של הקשר ביניהם. כדי לקבל את התמונה המלאה – עלינו לעיין בפירושי הראשונים והאחרונים, הבוחנים את הקשר, החל מיציאתם של אברהם ולוט מאור-כשדים ועד לסופו, בפרידתם.

המחקר עוסק בתחומים הבאים: א. באפיון היחסים הבין-אישיים בין אברהם ללוט, על-פי הפרשנות המוקדמת והמאוחרת; ב. בירור טיב היחסים ביניהם – תוך שימת דגש בתמורות בקשר זה, מתוך השוואה לפרקים ולאירועים שונים; ג. ניסיון להסביר את הסיבות לשינויים הללו ולהסיק מסקנות בהתאם לכך.

המחקר מלמד, כי ניתן לאפיין את מערכת הקשרים בין אברהם ללוט בכמה אופנים: קשר, הנובע מתוך אהבה ורעות; קשר, הנובע מסיבות חיצוניות – רחמים, מחויבות משפחתית; אינטרס של אחד הצדדים; קשר משתנה, המתחיל כקשר של אהבה ומסתיים בריב ושנאה.

מילות מפתח: לוט; אברהם; קשר משפחתי; קשר ביזמת לוט; קשר מתוך אהבה; פרידה טכנית; פרידה בגלל מריבה ושנאה; פרידה בשל מחלוקת אידאולוגית.

* המחקר הוא סטודנט ללימודי תואר שני בהוראת תנ"ך בראי הפרשנות לדורותיה במכללת שאנן. המחקר הוגש לד"ר טליה הורוביץ בקורס: סוגיות משפחה בראי הפרשנות לדורותיה.

מבוא

על-פי רוב קשה מאוד לדעת, מה צפון בלבו של אדם, אך מתוך קריאתם של הפסוקים – עלינו לשאול שאלות אחדות: האם קיימת אהבה אמיתית בין אברהם ולוט או שמא הקשר החברתי ביניהם מבוסס, בסך-הכול, על רחמים ומחויבות משפחתית?

האם אברהם מעוניין בקשר עם לוט? האם אברהם מעוניין, שלוט יצטרף אליו במסע שלו לגילוי שם ה' בעולם? ואולי, אין לאברהם ברה: הוא אינו יכול להשאיר את לוט לבדו. הוא מרחם עליו. הוא חייב להמשיך את מה שאביו התחיל, הוא צריך לגמול חסד עם אחיו שנפטר, ולכן הוא מסכים לצרף אליו את לוט.

חשוב מאוד להבין, מה היה טיב היחסים בתחילת דרכם המשותפת, על-מנת שנוכל להבין, מה גרם לפירוד הדרמטי כל כך בהמשך דרכם (ג' 8). צריך להבין מהו טיב היחסים ביניהם, כדי שנוכל להבין, מדוע החליט אברהם לצאת למלחמת-עולם נגד המלכים החזקים ביותר באותה תקופה – תוך סיכון עצמי גדול כדי להציל את לוט (יד 14-16).

מחד גיסא, אם היחסים בין לוט לאברהם הם יותר מסתם יחסים משפחתיים קרים, וקיים ביניהם יחס ממשי של אהבה ורעות, מובן מאוד חירוף נפשו של אברהם להצלת לוט (בר' יד). מאידך גיסא, נתקשה מאוד להבין, איך מריבה קטנה בין הרועים גורמת לפרידתם של אוהבים אלו.

אם היחס של אברהם כלפי לוט הוא יחס של חמלה ומחויבות כלפי המשפחה, ניתן להבין בקלות, שכאשר היחסים עולים על שרטון, ואפילו השרטון הוא ריב קטן ושולי על שטחי מרעה בין הרועים, זוהי כבר סיבה מספקת לפירוק הקשר.

על-מנת לקבל תמונה שלמה על קשר זה – עלינו לעיין בפרשה, העוסקת בתחילת הקשר ביניהם, ובפרשה העוסקת בסופו. רק כך נוכל לקבל תמונה אמיתית של היחס, שאולי הוא קבוע מתחילה ועד סוף, ואולי נתון לתמורות שונות – תוך כדי הליכתם המשותפת בדרך לארץ ישראל.

רבו הדעות בין הפרשנים הראשונים והאחרונים וכן בין החוקרים השונים – באפיון יחסים אלה: יש המסבירים קשר זה כרחמנות גרדא; יש המוסיפים גם את המחויבות המשפחתית, וחלקם דווקא רואים בקשר זה אהבה גדולה ורעות. יש מן הפרשנים, שמזהים את אברהם כיוזם הקשר וכבעל אינטרס מרכזי בקשר זה: היות ואברהם ערירי, הוא מעוניין, שלוט יהיה ממשך דרכו. לעומתם, יש שסברו, שדווקא לוט הוא בעל האינטרס המרכזי בקשר זה: הוא היוזם, והוא זה שמעוניין לדבוק באברהם, אולי מתוך רצון לדבוק ברכושו של אברהם, ואולי מתוך אמונה בצדקת דרכו.

גם בהסבר לסיבת הפרידה ניתן למצוא אסכולות שונות:

יש הסוברים, כפשט הפסוקים, שהסיבה היא קשיים כלכליים בלבד, ולא מדובר על בעיות חברתיות ביניהם. יתרה מזאת, ניתן להוכיח מכאן, שעל-אף הקשיים הכלכליים והפרידה הבלתי-נמנעת, הם מנסים לשמור על הקשר, ככל שניתן, ולא מתרחקים כל-כך איש מרעהו. לעומתם, יש הסוברים, שבפרק זה נמצאת ההוכחה לרגשות השנאה הסמויים, שהיו קיימים לאורך כל הדרך, והריב הקטן והשולי בין הרועים הוא רק תירוץ לפרידה.

נקודה נוספת, שצריכה להטריד אותנו בבואנו לבחון סוגיה זו, היא התנהלותו של אברהם. הדבר מעניין במיוחד לאור מאמרו של חז"ל, המציג את אברהם כאדם, המנסה בכל כוחו לקרב את כל מי שבאפשרותו, לעבודת ה' ולהידבקות בו. "אמר רב חוניא: אברהם היה מגייר את האנשים,

ושרה מגיירת את הנשים..¹

מדוע אברהם, שכל-כך דואג לקרב אליו אנשים **מבחוץ**, בסופו של דבר, מרחיק ממנו את האנשים **הקרובים** אליו?

התנהגות מפתיעה זאת היא לא מקרה חד-פעמי, שקשור ללוט דווקא, אלא התנהגות קבועה ורציפה: אנו רואים זאת, כאשר אברהם שולח מאתו את הגר וישמעאל (כא 14). אנו רואים זאת שנית, כאשר הוא נותן מתנות לבני הפילגשים ושולח אותם מעל יצחק בנו (כה 6).

גם לגבי לוט – חוזרת אותה התופעה, כאשר אברהם יוזם את הפרידה ביניהם, ולוט פונה לסדום.

1. אפיון היחסים בין אברהם ללוט / עיון בפרקים יא-יב

תיאור הקשר המשפחתי

בפרק יא 25-26, מתואר הקשר המשפחתי של אברהם ולוט: לתרח ישנם שלושה בנים: הרן, אברהם ונחור. לוט הוא בנו של הרן, אחיו של אברהם. בשלב מסוים הרן נפטר ומשאיר אחריו את לוט יתום.

בתורה לא מוזכר מה גרם למותו של הרן:

חז"ל קושרים את מותו של הרן עם המאורע של כבשן-האש באור-כשדים. לדעתם, הרן מת, כאשר הושלך לכבשן-האש, לאחר שראה, כי אברהם הושלך לכבשן-האש, ויצא בלא פגע.² בשלב זה מישהו צריך לקחת אחריות – מתוך מחויבות משפחתית פשוטה, שקיימת בכל משפחה תקינה ולדאוג ללוט. היות ותרח, סבו של לוט עדיין בחיים, טבעי בהחלט, שהוא ייקח את האחריות, ואכן זה מה שקורה בפועל: תרח מחליט לצאת מאור-כשדים ולקח אתו את אברהם, את שרה ואת לוט, כאשר מטרתו היא להגיע אל ארץ כנען. בפועל עוצר תרח בחרן, ושם הוא נפטר.

בשלב זה מחליט אברהם לקחת אחריות על לוט. לא ברור מהפסוקים, אם החלטה זו נובעת מאהבה מיוחדת, שיש לאברהם כלפיו, או אולי מחמלה על אדם יתום, שאין לו משפחה להיות אתה. אולי הגורם להחלטה זו הוא מחויבות משפחתית לאחיו, הרן, ואולי היה זה לוט עצמו, שביקש להצטרף.

לדעתי, ניתן להצביע על כיוון מסוים בפסוקים, שמראה כיצד התחיל קשר זה.

קשר, הנובע ממחויבות משפחתית

ישנם שני פסוקים דומים מאוד, אשר בהם מתואר לוט, כשהוא מצטרף למסע המשפחתי: פעם ראשונה, בבראשית יא 31, כאשר תרח מתחיל את המסע המשפחתי אל עבר ארץ כנען, ופעם נוספת בבראשית יב 5, כאשר אברהם ממשיך את המסע שנעצר בחרן, ואף הוא לוקח את כל משפחתו אל עבר ארץ כנען.

1. בראשית רבה, מהדורת תאודור-אלבק, ירושלים תשכ"ה, לט, יד, עמ' 378-379.

2. בראשית רבה (שם), לח, יג, עמ' 364.

ב-יא 31 נאמר: "וַיִּקַּח תָּרַח אֶת אֲבִרָם בְּנוֹ וְאֵת לוֹט בֶּן הָרֶן בֶּן בְּנֵי נְאֻת שְׂרֵי כְּלָתוֹ אִשְׁתֵּי אֲבִרָם בְּנֵי וַיֵּצְאוּ אִתָּם מֵאוּר כַּשְׂדִּים לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן וַיָּבֵאוּ עַד חָרָן וַיֵּשְׁבוּ שָׁם". בפסוק מודגש, שלוט הוא בנו של הרן. אולי בהדגשה זו ניתן למצוא רמז לסיבה, שתרח לוקח את לוט: לוט הוא חלק מהמשפחה, הוא בנו של הרן, ולכן צריך לקחת אותו למסע ולדאוג לו.³ גם אצל שרה הדגש זהה. שרה מצטרפת למסע, כי היא קשורה לאברהם.

רעיון דומה ניתן למצוא בפסוק, המתאר את היציאה למסע יחד עם אברהם. בפסוק זה מודגש הייחוס המשפחתי של לוט: "וַיִּקַּח אֲבִרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֵת לוֹט, בֶּן-אָחִיו, וְאֵת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ, וְאֵת הַנֶּפֶשׁ, אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן, וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן, וַיָּבֵאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן" (יב 5). אברהם לוקח את לוט, כי הוא בן-אחיו; הוא חלק מהמשפחה, ולכן הוא מצטרף למסעו של אברהם.

מתוך עיונו עד כה עולה, שלכל הפחות תחילת הקשר בין אברהם לבין לוט אינו נובע בהכרח מתוך אהבה חזקה, השוררת בין השניים. הקשר בתחילתו נכפה על אברהם, לאחר שאביו החליט לצרף את לוט למסע, ולאחריו אברהם, כהמשך ישיר להתנהלותו של אביו, לוקח גם הוא את בן-אחיו וממשיך הלאה לארץ ישראל.

הוכחה נוספת לכך שהקשר בנוי על מחויבות משפחתית בלבד – ניתן למצוא בפרק יא 29: "וַיִּקַּח אֲבִרָם וַנְחֹר לְהֵם נְשִׁים: שֵׁם אִשְׁתֵּי אֲבִרָם – שְׂרֵי, וְשֵׁם אִשְׁתֵּי נְחֹר – מִלְכָּה בַת הָרֶן, אֲבִי מִלְכָּה וְאֲבִי יִסְכָּה". פסוק זה, מתאר את נישואיהם של אברהם ונחור. בפסוק זה מתגלה לנו, כי נוסף על לוט, היו להרן גם שתי בנות: מלכה ויסכה. האח, נחור, מתחתן עם בתו של הרן – אחייניתו. לפי הסברם של חז"ל בגמרא, גם אברהם מתנהג באופן דומה: "אמר רבי יצחק: יסכה – זו שרה. ולמה נקרא שמה יסכה? שסכתה ברוח הקדש, שנאמר (כא 12): כל אשר תאמר אליך שרה – שמע בקולה. דבר אחר: יסכה – שהכל סוכין ביופיה".⁴

נישואים אלה נערכים לאחר מותו של הרן (המתואר בפרק יא 28), וכבר כאן ניתן לראות, כיצד בני-המשפחה דואגים זה לזה, שהרי אברהם ונחור דואגים לבנותיו של הרן ונושאים אותן לנשים.⁵

מתוך נישואיו של אברהם לשרה, עולה קשר משפחתי נוסף: לוט הוא לא רק בן-אחיו של אברהם, אלא גם אחיה של שרה, אשתו. אולי הגורם להצטרפותו של לוט למסע כלל לא קשור לאברהם. הצירוף נובע מתוך רצונה של שרה, לדאוג לאחיה, ואברהם – בתור בעלה, נאלץ לקחת את לוט.

בין הסיבה לקשר בין אברהם ולוט נובעת מהעובדה, שלוט הוא בן-אחיו, ובין נובע הקשר מתוך היותו אחי אשתו, ואולי – משתי הסיבות גם יחד, ברור הוא, שהמרכיב העיקרי לקשר זה (או, לפחות, לתחילתו) הוא המרכיב המשפחתי, ואין כרגע שום ראיה לקשר רגשי ביניהם.

קשר ביוזמתו של לוט

מתוך עיון נוסף בפסוקים הבאים, בפרק י"ב ניתן לראות גורם אחר, אשר ממנו יכולים אנו

3. ראו: מ"ל מלבי"ם, תורת אלהים: מקראות גדולות, בני-ברק תש"ן. בפירושו לבראשית יא 31 הוא מסביר, שהייחוס של לוט אל הרן הוא הסיבה ללקיחתו על-ידי תרח, שהרי תרח פחד, שנמרוד יהרוג אותו, היות ולוט הוא גואל-הדם של אביו.

4. מגילה יד עמ' א.

5. מלבי"ם (שם), בראשית יא 29 "באשר נשארו שתי בנות מהרן, לקחום אברהם ונחור לנשים, לגמול חסד עם אחיהם המת".

ללמוד על טיב הקשר בין אברהם ללוט:

"(ד) וַיֵּלֶךְ אַבְרָם, כְּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי ה', וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט. וְאַבְרָם בֶּן חָמֶשׁ שָׁנִים וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן: (ה) וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ וְאֶת לוֹט, בֶּן-אָחִיו, וְאֶת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֶת הַנֶּפֶשׁ, אֲשֶׁר עָשׂוּ בְּחָרָן, וַיֵּצְאוּ לְלֶכֶת אֶרְצָה כְּנָעַן, וַיָּבֹאוּ אֶרְצָה כְּנָעַן"

פסוקים אלו, לכאורה, סותרים זה את זה: מפסוק 5 נראה, כי אברהם הוא שמציע ללוט להצטרף אליו למסע: "ויקח אברהם", כלומר, אברהם הוא שיוצר את הקשר ביניהם. לעומת זאת, מפסוק 4 ניתן ללמוד, כי אברהם הולך בעצמו: "וילך אברם", ואילו לוט מצטרף מרצונו אל אברהם: "וילך אתו לוט", כלומר, לוט יוצר את הקשר עם אברהם.⁶

מתוך קושי זה עולה אפשרות נוספת לסיבת הקשר ביניהם:

אברהם אינו מציע ללוט להצטרף אליו, ואולי אברהם אפילו לא חפץ בכך, אך אין לו בררה: לוט הוא היוזם; הוא מחליט מרצונו להתחבר אל אברהם, והאחרון, בלית בררה, לוקח את לוט אתו. קשר זה מעיד על פער בין השניים: אברהם, מצדו, אינו מעוניין להמשיך את הקשר, שיצר תרח, אביו, ביציאתם מאור כשדים, אך לוט, מנגד, עושה כל שביכולתו על-מנת לשמר קשר זה.

סימוכין להסבר זה ניתן למצוא בפירושו המלבי"ם:

"וילך אתו לוט, לא הלך כדי להפרד מבית אביו: בהפך, שהלך מפני שלא רצה להיפרד מאברהם, ועל זה אמרו: 'וילך אתו', שמורה על הטפל..."⁷ כלומר, מכיוון שכתובה בפסוק המילה "אתו" (ולא עמו), ניתן ללמוד, שלוט הוא שרצה ללכת עם אברהם – כדי לא להיפרד ממנו.

וכן בפירושו של רבי יוסף דב בר הלוי סולוביצ'יק (בית הלוי):

"משום דאברהם נהג בלוט, כמו שהוא הדין בגר. דמי שבא להתגייר לא היו מקבלין אותו, רק (=אלא) דוחין אותו. ורק אם מתחזק (=עומד על דעתו) שוב, מקבלין אותו. וכמו שנהגה נעמי: בתחילה אמרה להם: 'שובנה, בנותי', ואחר כך כשראתה כי מתאמצת ללכת אתה, קבלה אותה. וכן כאן, בתחילה לא לקחו אברהם עמו, רק (=אלא) לוט הלך מעצמו, ואחר כך 'ויקח אברם כו' ואת לוט"⁸.

כלומר, לא רק שאברהם לא רצה לקחת אתו את לוט, הוא אפילו ניסה לגרום לו לעזוב: "דוחין אותו", אך היות ולוט התאמץ ובא אחריו מרצונו החופשי, הסכים אברהם, בסופו של דבר, לצרף אליו את לוט.

דוגמה נוספת לפירוש כזה – ניתן למצוא בפירושו של "כלי יקר": "ומה שנאמר 'וילך אברם, כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט', היינו לוט מעצמו הלך אחריו, אבל אברם לא קירבו, ואדרבא הרחיקו"⁹.

6. עיינו בהרחבה במאמרו של א' טייטל, 'הסיבות הגלויות והסיבות הסמויות להיפרדות אברהם מלוט (בין פשט לדרש בלימוד תורה)', ד' אלגביש (עורך), מפרות האילן: על פרשת השבוע, רמת-גן תשנ"ח, עמ' 44-47.

7. מלבי"ם (לעיל הערה 3), יב 4.

8. י"ד סולוביצ'יק, שאלות ותשובות בית הלוי, ירושלים תשנ"ו, יב 5.

9. ש"א מלונטשיץ, כלי יקר השלם, ירושלים תשס"א, יב 5.

גם כלי יקר בפירושו מדגיש, שאברהם לא היה מעוניין בקשר, אך בניגוד לדברי בית הלוי, שמסביר כי ניתן להבין את חוסר רצונו של אברהם – כמבחן חיובי עבור לוט, הבודק אם הוא גר אמיתי, ולא כניסיון להתרחק ממנו, הרי פירוש כלי יקר אינו מותיר לנו ספק, כי מדובר בקשר, שנוצר בניגוד לרצונו של אברהם, ויש רצון רב מצד אברהם לנתק קשר זה.¹⁰

קשר הנובע מתוך אהבה ורעות

יש בין הפרשנים, שהבינו שהקשר ההתחלתי בין אברהם ולוט מבוסס על יחסי חיבה ואהבה, ולא רק על קשרים משפחתיים גרדא. דוגמה לכך הוא רבי חזקיה בן מנחם (חזקוני): "וילך אתו לוט, לפי שהרן אביו מת באור כשדים בגלל אברהם אחיו, כמו שאמרו רבותינו, **היה לו לוט כבן-בית**".¹¹

את המושג "בן-בית", ניתן אמנם לפרש באופן של קשרי עובד-מעביד בלבד, ומשמעות הביטוי "בן-בית" מכוון למי שמנהל את עסקי הבית. אכן כך מסבירים הפרשנים את הפסוק, שנאמר על אליעזר: "והנה בן-בית יורש אותי",¹² אך ישנו הסבר נוסף למושג "בן-בית": לפי הסבר זה, הביטוי הוא ודאי ביטוי של חיבה והערכה.

כך נראה מתוך מדרש תנחומא: "בן-ביתו זה משה, שנאמר לא כן עבדי משה, בכל ביתי נאמן הוא".¹³ אצל משה, ודאי הכוונה היא ליותר מאשר מנהל משק הבית של הקב"ה, וודאי, שהביטוי נאמר כביטוי של חיבה והערכה.

גם הראב"ע מסביר את הפסוק, שנאמר על משה "בכל ביתי נאמן הוא" – כביטוי, הקשור למושג "בן-בית": "בכל ביתי נאמן הוא – טעמו כבן-בית, שיכנס בלא רשות, ואם יצטרך ידבר צרכיו".¹⁴

מתוך דבריו של החזקוני, ניתן ללמוד רעיון נוסף, שמסביר את היחס האוהב, שמרגיש אברהם כלפי לוט. אברהם מרגיש אחריות ללוט, היות ואביו של לוט נהרג באשמתו.¹⁵ כלומר, אברהם מרגיש אחראי למצבו של לוט, ואחריות זו, כנראה, היא יותר מסתם דאגה לקרוב משפחה, אלא ממש הרגשה של אהבה, כלפי מי שנשאר מהרן.

ר' מאיר-שמחה כהן בפירושו משך חכמה, כותב את הדברים בצורה מפורשת וברורה: "וילך אתו לוט, קודם ביאתו לארץ ישראל, **היה לו לוט חבר וְנָע**, ולכך כתוב אתו".¹⁶

מובן מדבריו, שהקשר, לפחות, בתחילת הדרך, אינו בנוי רק על רחמים, אלא גם על חברות ורעות.¹⁷

-
10. כלי יקר (שם) מבסס את פירושו על השוואה בין הפסוק, שמתאר את המסע של תרח, שמסופר בו שתרח לוקח את אברהם, את לוט, ולבסוף – את שרה. לעומת זאת, בפסוק, המתאר את לקיחת אברהם – כתוב, שאברהם לוקח את שרה, ורק אחר כך – את לוט. עפ"י הרחקה מקומו של לוט בפסוק – סובר כלי יקר, שזהו רמז לכך שאברהם רצה להרחיקו.
 11. ח"ד שעוועל (מהדיר), **פירושי חזקוני על התורה**, ירושלים תש"ם, יב. 4.
 12. מלבי"ם (לעיל הערה 3), טו 3, וכן כתב רש"י על פסוק 2.
 13. ש' בובר (מהדיר), **מדרש תנחומא הקדום והישן על חמשה חומשי תורה**, ירושלים תשמ"ב, פרשת במדבר סימן יט.
 14. י"ל קרינסקי, **חמישה חומשי תורה: עם חמש מגילות... מחוקקי יהודה**, בני-ברק תשכ"א, במדבר יב. 7.
 15. לפי חז"ל (לעיל הערה 2).
 16. מ"ש כהן, **משך חכמה**,⁴ מהדורת י' קופרמן, ירושלים תשס"ב, בראשית יב. 4.
 17. השוו לפירוש המלבי"ם על פסוק זה (לעיל הערה 7), אשר הוכיח ממנו כי המילה "אתו" מלמדת, כי **לוט** הוא זה שרצה להצטרף לאברהם, ואין שום רצון מצד אברהם לקשר זה.

שיטה זו נוקט גם ר' יצחק אברבנאל בפירושו: "ובזה הדרך נפרדו איש מעל אחיו, רוצה לומר אברהם ולוט – **בהיות אהבתם אדוקה, כאילו היו אחים**".¹⁸

אברהם מעוניין, שלוט יהיה ממשיך דרכו

במדרש בראשית רבה, רמזוה סיבה נוספת ליצירת הקשר:

"רבי נחמיה אמר: כעס היה לו לקב"ה, בשעה שהיה מהלך לוט עם אברהם אבינו. אמר הקב"ה: אני אמרתי לו: 'לזרעך נתתי את הארץ הזאת' (טו 18), והוא **מדביק את לוט בן-אחיו כדי לירשו**; אם כן ילך ויביא לו שני פרסתיקין מן השוק, ויורישם את שלו, כמו שהוא רוצה (את) בן-אחיו...".¹⁹

ר' נחמיה מותח ביקורת על אברהם, שהמשיך ללכת עם לוט גם לאחר שהקב"ה הבטיח לו, כי הוא ייתן את הארץ לזרעו. ר' נחמיה מבין, כי הסיבה, שאברהם מצרף אליו את לוט, היא הרצון, שלוט יהיה ממשיך דרכו. על-פי מדרש זה, טוען מנחם בן-ישר, כי תחילת הקשר בין אברהם ללוט אינה מושתתת על קרבה משפחתית, ולא על אהבה מיוחדת, אלא על אינטרס פרטי של אברהם: הוא טוען, כי אברהם יודע, ששרה עקרה ואין לו יורש, ולכן נוח לו מאוד, שלוט יצטרף אליו. רצונו האמיתי של אברהם הוא, שבניו של לוט יחשבו כממשיכי דרכו, ויקראו על שמו, היות ולוט נמצא תחת חסותו.

"למעשה, התורה כבר הקדימה לרמז על כך: שרי, אשת אברהם – הייתה עקרה, ולאברהם אין וולד (יא 30). כיצד תתקיימה אם כן ההבטחות, שגוי גדול יצא ממנו (יב 2)? **לקח אפוא אברהם את לוט עמו, כדי להיבנות מזרע בן-אחיו הצעיר**, זה שאין לו בית-אב משלו, לאחר שאביו מת".²⁰

עוד טוען בן-ישר, כי דבר זה מורה על חוסר ביטחון אצל אברהם: אברהם לא בטח לגמרי בקב"ה, שיתן לו זרע, ולכן החליט לדאוג להמשכיות שלו בעצמו: "אברהם **טרם הגיע לשיא הביטחון בה'**, שבידו להפוך את עקרת הבית, להיות אם הבנים".

כלי יקר בפירושו, מסכים עם הרעיון הכללי, המופיע במדרש ובמאמרו של בן-ישר, אך מעדן אותו מעט:

"ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן-אחיו. ולמעלה (יא 31) נאמר: "ויקח תרח את אברם בנו ואת לוט בן הרן בן בנו ואת שרי כלתו". לפי שקודם שהובטח אברם, שיהיו לו בנים, היה מתרחק מן שרה מצד היותה עקרה, לפי שכל אותן הבעילות אינן לקיום המין. על כן נאמר: "ותהי שרי עקרה, אין לה וולד (יא 30)", וסמוך ליה "ויקח תרח את אברם 'וגוי' (שם 31), **לפי שהיתה עקרה, על כן הכניס את לוט ביניהם, אבל אחר שנאמר: 'ואעשך לגוי גדול' (יב 2) והובטח בבנים, כתיב "ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט" (שם 5), כי בלשון ויקח – הוֹכָה שאומר כאילו עשה ליקוחין שניים, תחת אשר היה פרוש ממנה, כדרך שנאמר**

18. י' אברבנאל, פירוש התורה... לרבינו יצחק אברבנאל, א: בראשית, מהדורת י' שביב, ירושלים תשס"ז, יג 11.

19. בראשית רבה, מהדורת ווארשה תרמ"ט, מא, יא.

20. מ' בן ישר, 'אברהם ולוט', דף שבועי, אונ' בר-אילן 310 (תש"ס), אוהזר ב-28 בדצמבר, 2009, מתוך <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha/lech/yas.html>

(שמות ב 1): וילך איש מבית לוי ויקח את בת לוי.²¹

לפי פירוש זה, הסיבה הראשונית לצירופו של לוט למסע הייתה העקרות של שרה והציפייה, כי לוט יהיה ממשיך הדרך, אך בניגוד לטענתו של בן-ישר, ובניגוד לדעתו של ר' נחמיה במדרש – כל זה היה, לפני שהקב"ה הבטיח לאברהם, שיהיה לו זרע. ובאמת, מיד לאחר ההבטחה אברהם כבר אינו חושב על לוט כממשיך דרכו. הוכחתו של כלי יקר מבוססת על סדר הפסוקים: בתחילה הסדר בפסוק הוא: "ויקח תרח את אברם, בנו, ואת לוט, בן הרן, בן בנו, ואת שרי כלתו" (יא 31) – אברהם, לוט ושרה. ולאחר ההבטחה נאמר: "ויקח אברהם את שרה, אשתו, ואת לוט, בן-אחיו" (יב 5) – שרה קודמת ללוט.

סיכום ביניים: לא ברור בדיוק, על מה מושתתים היחסים בין אברהם ללוט בתחילת דרכם. ניתן להבין, שמדובר בחיבור, הנובע מתוך קשרים משפחתיים גרדא. ישנה אפשרות להסביר זאת כרגשי אהבה וידידות או כיחס חד-צדדי מצד לוט שמעוניין להצטרף – בניגוד לרצונו של אברהם שמעוניין להיפרד. ניתן לומר, שכל הקשר מבוסס על טעותו של אברהם, החושב כי לוט יהיה יורשו. ובאמת רבו הדעות וההסברים בין הפרשנים השונים.

2. המפנה ביחסים – פרידת אברהם ולוט / עיון בפרק יג

עד כה ניסינו לברר את טיב היחסים בין אברהם ולוט, כאשר אנו מסתמכים אך ורק על הפסוקים, המתארים את תחילת הקשר ביניהם. על-מנת לקבל תמונה מלאה – עלינו לבחון את הקשר גם על-פי הפסוקים, המתארים את פרידתם:

"וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט: אֵל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין רְעִי וּבֵין רְעִיךָ, כִּי אֲנֹשִׁים אַחִים אָנַחְנוּ: הֲלֹא כָל הָאָרֶץ לְפָנֶיךָ. הֲפָרַד נָא מַעְלִי: אִם הַשָּׂמַאל – וְאִימָנָה, וְאִם הַיְמִין – וְאֲשַׁמְאִלָּה" (9-8).

הפסוקים הללו מתארים את סוף הקשר בין אברהם ולוט. הקשר, שהחל על ידי תרח לאחר מות חרו, ונמשך על ידי אברהם לאחר מות תרח – מחזיק מעמד מעט מאוד זמן. מתוך עיון במדרש עולה, כי קשר זה נסתיים במפתיע, בצורה מהירה מאוד: "אותה שנה שיצא אברהם מחרן, היא היתה שנת הרעב, וירד למצרים ועשה שם ג' חדשים, בא וישב לו בחברון, היא השנה שכבש את המלכים".²²

לפי המדרש, מתחילת יציאתו של אברהם מחרן ועד לכיבוש המלכים – לא עברה שנה אחת. פרשת הניצחון על המלכים מופיעה בפרק יד. שם מתואר, איך אברהם יוצא למלחמה בארבעת המלכים, החזקים ביותר באותה התקופה – כדי לשחרר את לוט אחיו, שנשבה באותה המלחמה. מובן מאליו, שמלחמה זו נעשתה לאחר פרידתם של אברהם ולוט. לא ניתן לדעת בבירור, כמה זמן ישב לוט בסדום, עד שהחלה המלחמה, כמה זמן ארכה המלחמה עצמה, וכמה זמן עבר, עד שאברהם הצטרף, ניצח במלחמה ושחרר את לוט. אך ודאי הוא, שכל השלבים הללו אירעו באותה השנה. מתוך חשבון זה עולה בבירור, כי הפרידה מלוט נעשתה תוך פחות משנה.²³

21. מלבי"ם (לעיל הערה 3), יב 5.

22. ר' שמעון הדרשן מפרנקפורט, **ילקוט שמעוני**, ירושלים תש"ך, פרשת לך לך רמז 10.

23. לדעתי, הדבר ארך מעט מאוד זמן. ברור, שלא פחות מארבעה חודשים, שהרי המריבה הייתה רק אחרי שעלו ממצרים, אך צריך גם לקחת בחשבון הזמנים, שלוט הספיק לגור בסדום, ורק אחר כך התחילה המרידה של חמשת המלכים, והמלחמה עצמה בודאי ארכה זמן. רציה נוספת לטענה זו ניתן להביא מסיפור הפסוקים, אשר מהם נלמד, שהמריבה התחילה מיד לאחר שעלו ממצרים, כלומר, מדובר על

השאלה העולה וזועקת מתוך הפסוקים היא, מה גרם לפרידה מהירה כל-כך?

פרידה טכנית בעקבות אילוצים כלכליים

מתוך עיון בפשט הפסוקים נראה, כי הגורם לפירוד הוא טכני בלבד: "וְגַם לְלוֹט, הַהֶלֶךְ אֶת אַבְרָם, הָיָה צֶאֱן וּבָקָר וְאֹהֳלִים: וְלֹא נָשָׂא אֶתֶם הָאֶרֶץ לְשֶׁבֶת יַחְדָּו, כִּי הָיָה רְכוּשָׁם רָב, וְלֹא יָכְלוּ לְשֶׁבֶת יַחְדָּו: וַיְהִי רִיב בֵּין רְעֵי מִקְנֵה אַבְרָם וּבֵין רְעֵי מִקְנֵה לוֹט, וַהֲפִנְעֵנִי וְהַפְרִיזֵנִי אֲזַי יֹשֵׁב בְּאֶרֶץ" (7-5).

אברהם ולוט הם בעלי רכוש, ואין מספיק שטח מרעה, כדי ששניהם יוכלו להסתדר מבחינה כלכלית. חוסר בשטחי מרעה גורם לריב בין הרועים. עקב זאת, בלית ברירה, הם נאלצים להיפרד. התורה גם מסבירה, מדוע אין מספיק שטח מרעה פנוי באזור, זאת מפני ש"הכנעני והפריזי אז יושב בארץ" – ישנם עמים נוספים, שגם הם משתמשים בשטחים הללו.²⁴ אמנם ניתן להצביע על כיוונים נוספים, הנמצאים מתחת לפני השטח – כגורמים לפרידה זו. אין ספק בדבר, כי אברהם הוא הצד, שיוזם את הפרידה. "וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל לוֹט: אֵל נָא תְהִי מְרִיבָה בֵּינִי וּבֵינְךָ וּבֵין רְעֵי וּבֵין רְעֵיךָ, כִּי אֲנִישִׁים אֲחִים אֲנַחְנוּ: הֲלֹא כָל הָאֶרֶץ לְפָנֶיךָ. הַפְרִד נָא מֵעַלִי: אִם הִשְׂמָאל – וְאִימְנָה וְאִם הַיְמִין – וְאִשְׁמָאֵלָה" (9-8).

ניתן להבין את "המנגינה" של אמירה זו בשני אופנים:

- א. ניתן לשמוע פה מנגינה צינית מסוימת: סוף-סוף, נמצאה הסיבה לפירוד המיוחל. בזכות ריב קטן בין הרועים – אפשר להיפרד מלוט, לפני שיהיה מאוחר מדי. הפרידה תהיה קיצונית; ההתרחקות תהיה מְרִבִּית; הפרידה נעשית מתוך רצון, שמחה ואנחת-רווחה.
- ב. ניתן "לנגן" את הפסוק "במנגינה" עצובה: אברהם אינו מעוניין להיפרד, שהרי הוא קשור מאוד ללוט, הוא אוהב אותו; הפרידה נעשית מתוך צער וכאב. הפרידה היא מזערית, היא נובעת מאונס ומחוסר-בררה.

נקודה נוספת הטעונה הסבר היא הביטוי: "אם השמאל – ואימינה, ואם הימין – ואשמאילה". ניתן להבין זאת כביטוי של התנתקות קיצונית, ואז הסבר הפסוק יהיה: אתה תפנה לצד אחד, ואני – הפוך ממך – לצד השני. אך ניתן להבין זאת כביטוי של קרבה ותמיכה. כלומר, אני אשאר לימין, ואעזור לך בעת צרה. דוגמה להסבר מסוג זה ניתן לראות בישיעהו: "כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיךָ מִחֲזִיק יְמִינְךָ, הָאֵמֶר לְךָ: אֵל תִּירָא, אֲנִי עֹזְרֶתִיךָ!"²⁵

מצודת דוד, על אתר, מסביר: "מחזיק ימיןך – אוהז ימיןך לבל תפול", וכן בתהילים: "ה' שִׁמְרְךָ, ה' צִלְךָ עַל יַד יְמִינְךָ"²⁶. כלומר, ה' קרוב אל האדם להצילו.

עם הכיוון הראשון ניתן לזהות את רש"י, המסביר כי הפרידה נבעה מתוך אילוץ כלכלי,²⁷ וממילא, מאפייני הפרידה אמורים להיות מינימליים, והריחוק צריך להיות מצומצם ככל

קשר, שארך כחצי שנה, לכל היותר.

24. ראו: נ' ליבוביץ, עיונים בספר בראשית, ירושלים תשל"ה, עמ' 89-90; ובתחילת מאמרו של טויטו (לעיל הערה 6), עמ' 45.

25. ישעיהו מא 13.

26. תהלים קא 5.

27. בראשית יג 6 ד"ה "ולא נשא אותם".

האפשר. וכך באמת מסביר רש"י: "אם השמאל ואימנה – בכל אשר תשב, לא אתרחק ממך, ואעמוד לך למגן ולעזר..." (פסוק 9). רש"י מבין את הביטוי באופן החיובי שלו, אופן המתאר קרבה.

בדרך זו הלך גם אברבנאל: "ובזה הדרך נפרדו איש מעל אחיו, רצוני לומר אברהם ולוט **בהיות אהבתם אדוקה כאלו היו אחים**... ולפי שאברהם בהפרדות לוט הרגיש **צער ועצבון מפני הקורבה שהיתה ביניהם, ושלא נשאר לו זולתו מכל בית אביו**, לכן באתהו הנבואה לשמחו ולדבר על לבו ולבשרו ברבוי זרעו ובניו ובירושת הארץ..."²⁸

הרב ד"ר בנימין לאו טוען במאמרו, כי הפרידה בין אברהם ללוט הייתה פרידה מזערית, עד כמה שניתן. ההוכחה לטענה זו היא המשך היחסים ביניהם. העובדה, שאברהם מחרף את נפשו להצלת לוט מידי המלכים, מראה, כי לאברהם עדיין אכפת מאוד מלוט, אכפת עד כדי סיכון עצמי גדול מאוד. בהמשך דבריו הוא מביא את שיטת רש"י המובא לעיל ומדגיש, כי הפרידה ביניהם נבעה מתוך אחווה ורעות: מצד אחד, "הפרדה נא מעלי", אך מצד שני, "כי אנשים אחים אנחנו". על אף הפרידה נשארת אחווה גדולה ביניהם.

"הציור הוא לא של הפרדה קוטבית אלא מזערית. אתה תגור במקום שתבחר, אך אני לא אנטוש אותך. אם אתה תהיה בשמאל, תמצא אותי לימינך, אם תהיה בימין, אהיה אני בשמאלך. לא אתרחק."²⁹

פרידה בעקבות מריבה ושנאה

ראייה לכיוון השני – אפשר למצוא כבר במדרש: "ר"י ב"ר סימון אמר: **כשם שהיה ריב בין רועי אברם ובין רועי לוט, כך היה ריב בין אברם ללוט**, הדא הוא דכתיב: ויאמר אברם אל לוט: אל תהי מריבה ביני ובינך" (יג 8) וגו'.³⁰

הרי מבואר במדרש, שהפרידה לא נבעה מתוך צער, אלא מתוך מריבה.

כך מפורש גם בפסיקתא זוטרטא: "אילי מואב – גבורי מואב היו, כענין שנאמר "ואת אילי הארץ לקח" (יחזקאל יז 13). "יאחזמו רעד" – אמרו: עתה יעוררו **מריבת לוט, שהיה עם אברהם אביהם**".³¹

בפסוק בשירת היס נאמר "אילי מואב יאחזמו רעד". ומסביר המדרש, שהסיבה לפחד של מואב היא **מריבת לוט ואברהם** עצמם, ולא המריבה של הרועים.³²

וכן הוא בפירוש המלבי"ם:

"...לא יכלו לשבת יחדו, כי לוט התחיל להתפרד מדעות אברהם וממנהגיו, וזה עורר שנאה ביניהם בלב, וכמ"ש שנאה תעורר מדנים (משלי י 12), כי האחים

28. אברבנאל (לעיל הערה 18), בפירושו לפס' 11-15.

29. ב' לאו, **אתנהתא: קריאות בפרשת השבוע**, א, תל-אביב תשס"ט, עמ' 45.

30. **בראשית רבה** (לעיל הערה 1), פרשה מ (מא), ו, עמ' 392-393.

31. **פסיקתא זוטרטא: לקח טוב**, מהדורת בוכר, וילנא תר"ם, שמות טו 15.

32. י"ד אייזנשטיין (עורך), **אוצר המדרשים**, ניו יורק תרע"ה, במדרש "ויושע", עמ' 155 קיימת גרסה מעט שונה לפסוק זה: "ומפני מה נתיראו אילי מואב? אמרו עכשיו יפקדו עלינו אותה **מריבה, שהיתה בין רועי אברהם ובין רועי לוט** אבינו". לפי גרסה זו אין ראיה לענייננו.

והקרובים ימחלו זה לזה על נזקי שכנים ולא ירע בעיניהם זה בזה, רק אם יש שנהא ביניהם, אשר תצמיח ריב ומדון. וכן היה פה, שע"י שנעשה קצת שנהא ביניהם, צר להם המקום, והקפידו זה על זה, ועל ידי כך ויהי ריב בין רועי מקנה, שכאשר חדלה האהבה בין האחים, עשה זה פרי בין עבדיהם".³³

על-פי המלבי"ם, הריב בין הרועים הוא רק תירוץ לפרידה. השנהא הייתה קיימת כבר קודם לכן. אם באמת הייתה אהבה בין השניים, הם היו מוחלים זה לזה על ענייני ממון בלבד. ובאמת דמותו של אברהם אבינו אינה מצטיירת כדמות של אדם, הרודף אחר הממון.³⁴

פרידה בשל מחלוקת אידאולוגית

המלבי"ם בפירושו לפס' 6 נותן סיבה חדשה לפרידה: "לא יכלו לשבת יחדו, כי לוט התחיל להתפרד מדעות אברהם וממנהגיו".

לא מדובר בסיבה טכנית-ממונית, אלא רוחנית-ערכית. אברהם מזהה שינוי אצל לוט: דעותיו משתנות, הוא איננו מתאים עוד לביתו של אברהם. הוא גורם שלילי, ויש חשש, שמא יזיק וישפיע רעה על אחרים. אברהם מבין, שהוא חייב לנתק את הקשר עמו, וכאשר הוא מצליח למצוא סיבה לניתוק זה, הרי אף-על-פי שהמציאות אינה מכריחה אותו לעשות זאת, הוא מנצל זאת מיד ויוזם את הפרידה.

כיוון זה מופיע כבר במדרש, בדרשתו על הפסוק: "וַיִּבְחַר לוֹ לוֹט אֶת כָּל כְּפַר הַיְיָדָן, וַיֵּסַע לוֹט מִקְדָּם, וַיִּפְרְדוּ אִישׁ מֵעַל אָחִיו." (11) – המדרש מזהה בפסוק גם את הבעיה הגורמת לפירוד וגם את הפתרון להתמודדות אתה: החלק הראשון של הפסוק מגדיר את הבעייתיות שבהמשך הקשר עם לוט: "ויסע לוט מקדם – נסע מקדמונו של עולם, זה אברהם, שהיה ראש אמנה, אמר: אי אפשר לא באברהם ולא באלהיו".³⁵

בחלק האחרון של הפסוק מזהה המדרש את דרך ההתמודדות עם המצב הבעייתי: "ויפרדו איש מעל אחיו – הפרדה גמורה נהייתה להם: לא יבואו (בנוסח המקרא: לא יבוא) עמוני ומואבי בקהל ה' (דברים כג 3)".

פרידה בגלל אידאליזם וחשש לנזק היא פרידה שונה לגמרי: היא צריכה להיות קיצונית. הריחוק צריך להיות גדול ככל האפשר. אין אפשרות להתקרב לאנשים מקולקלים, הסיכון גדול מדי, וכמאמר ניתאי הארכלי: "הרחק משכן רע, ואל תתחבר לרשע".³⁶

גם נחמה ליבוביץ מציעה הסבר דומה לסיבת הפרידה:

"אך לדעת רבותינו ז"ל, לא עניין כלכלי בלבד או כלכלי-מדיני היה הריב, ולא על כך מקדישה התורה פרק לעניין הריב הזה. אלא שהיה הריב פה בין העולם

33. מלבי"ם (לעיל הערה 3), יג 6-7.

34. כאשר מלך סדום אומר לו "תן לי הנפש, והרכוש קח לך" עונה לו אברהם, שהוא לא מוכן לקחת דבר ומחזיר לו את כל הרכוש (יד-23).
21) וכן הוא גם בבראשית כג, כאשר אברהם קונה אחוזת קבר מעפרון החיתי כדי לקבור את שרה, הוא מסרב להצעת עפרון לקבל את המקום בחינם ומתעקש לשלם מחיר מלא.

35. פסיקתא זוטרתא (לעיל הערה 31), לפסוק 11, ולפניו – רש"י לפסוקנו. הם מתבססים על בר"ר (ע' הערה 1 לעיל) מ (מא) ז' עמ' 394.

36. אבות א, ז.

האברהמי לבין מי שרוצה להידבק בו – רוצה, אך אין רצונו שלם, רוצה ללכת עם אברהם, אך לא ללכת **בדרכי** אברהם, שהמציין אותם הוא – צדקה ומשפט...³⁷

ליבוביץ סוברת, כי אהבת הרכוש של לוט – משנה אותו. הוא יורד למצרים ללא רכוש פרטי, ופתאום בחזרתם הוא בעל רכוש. אהבת הרכוש היא כה גדולה, עד שלוט מוכן לשלוח ידו אפילו בגזל – כדי להאדיר את רכושו. או-אז, מוכרח אברהם להיפרד מלוט, היות והוא איננו מוכן להתקרב אל ענייני הגזל כלל.³⁸

גם אלעזר טויטו מציע הסבר אידאולוגי לפרידה: לאחר שלוט מתעשר, סולם הערכים שלו משתנה; הדאגה לממון הגשמי – קודמת להתחברות הרוחנית. זאת – בניגוד לאברהם, שגם לאחר התעשרותו ממשיך לשים בראש מעייניו את פרסום שם ה' בעולם ואת הדבקות הרוחנית בו.

"אברהם הרגיש, כי חל שינוי-ערכים אצל לוט. עתה, אצל לוט, הדאגה להתרחבות הכלכלית קודמת לרצון "לקרוא בשם ה'"... הריב בין הרועים לא היה אלא סימן ההיכר הגלוי לקרע הסמוי, שהחל להרחיק את האחייך השאפתן מדודו, שהמשיך להיות איש הרוח, גם אחרי התעשרותו".³⁹

בניגוד לליבוביץ, ששמה דגש בבעיה **ערכית-חברתית**, בין אדם לחברו, בעיית גזל ואי-צדק, הרי טויטו טוען, שעיקר הבעיה היא **רוחנית-אמונית**, היות והגשמיית הפכה לעיקר והרוחניות לטפל.

פרידה בשל רצון ה'

פירוש מעניין מביא אברבנאל:

הוא טוען, כי יוזם הפרידה בפועל הוא אברהם, אך פרידה זו היא בניגוד לרצונו הטבעי. אברהם אינו מעוניין להיפרד מלוט, הוא אוהב אותו. **מי שגורם לפירוד ומסובב את הדברים הוא הקב"ה**: "והוא שכאשר ראה סבת הסבות יתברך, שהוא (=לוט) לא רצה להפרד ממנו, סבב סבובים אחרים להפרידם, לפי שהיה לוט באמת – בהיותו בחברת אברהם – מונע דבוקו באלהים ומעיק להשגת נבואתו".⁴⁰

גם במדרש ניתן לראות פירוש דומה:

"...ונקדשתי בתוך בני ישראל (וי' כב, 32), שלא תתחבר בתוך הרשעים, שאין הקב"ה מייחד שמו בתוכן, תדע לך שהוא כן, (שהרי) אמר ר' אלעזר בן פדת בשם ר' יוסי בן (קסמא) [זמרא]: כל זמן שהיה לוט דבוק עם אברהם; אין אתה מוצא שנתייחד הדיבור על אברהם, כיון שפירש לוט ממנו, נתייחד עליו הדיבור, שנאמר וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו".⁴¹

על-פי המדרש, במשך כל זמן חיבורו של לוט לאברהם, לא דיבר הקב"ה אתו, ורק לאחר פרידתם

37. ליבוביץ (לעיל הערה 24), עמ' 90.

38. השוו מאמרו של בן ישר (לעיל הערה 20), שמפרש בדרך דומה. "למען הבצע הכלכלי נוטש לוט את ציר הייעוד, ואוהליו מגיעים עד סדום" (י: 12).

39. טויטו (לעיל הערה 6), עמ' 47.

40. אברבנאל (לעיל הערה 18), בפירושו לפסוק 5, עמ' 349.

41. **מדרש תנחומא**, מהדורת בובר (לעיל הערה 13), פרשת ויצא סימן כא.

חזר הקב"ה לדבר עם אברהם. מכאן לומד המדרש, שהקב"ה רצה לרמוז לאברהם, שהחיבור עם לוט איננו לרצונו.

פרשן נוסף, שמציע פירוש כזה, הוא בעל "משך חכמה":

"וילך אתו לוט. קודם ביאתו לארץ ישראל היה לו לוט חבר נָרַע, ולכך כתוב "אתו". וכשהיו בארץ ישראל וראה (את) ה' פְּעָמִים, נתקדש בקדושה יתירה, עד כי היה לוט רחוק הרבה ממנו, ולכך כתוב "ויעל אברם ממצרים וכו' ולוט עמו" (להלן יג 1), דרך לוט מצד בחינתו הלך אתו כחבר נָרַע. ולכך נאמר: "וגם ללוט, ההולך את אברם" (שם 5), כי הוא לא הבין גודל השגתו ומעלתו".⁴²

דברים מפורשים ניתן למצוא גם בפירושו של רבי חיים בן-עטר (אור החיים):

"...ולזה (=ולכן), תמצא, כי כשמצא סיבה קטנה שרבו הרועים, תיכף אמר אליו: הפרד וגו' אם הימין וגו', והדבר הוא כמעט זר, שיאמר אליו כדברים האלה בכל כך הרחקה, אלא לצד (=משום) שהיה (אברהם) חושב מחשבות להפרידו כדבר ה', לזה (=לכן) תכף במוצאו סיבה – דָּחְפוּ בְּב' יָדִים. וראיתי לחזק פירוש זה גם כן ממה שאמר הכתוב: וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו: שא נא עיניך (יג 14). מאמר זה יוכיח, כי יושב ומצפה היה ה', מתי יפרד לוט, (כדי) להראותו את הארץ, שאמר לו בתחלת דָּבָר (=דיבורו) אליו, "אשר אראך" (יב 1), ולא הראהו עד עתה שנפרד לוט".⁴³

מתוך הפירושים הנ"ל עולה, כי הפרידה היא בלתי נמנעת. אין אפשרות לחבר בין אדם קדוש כאברהם – לבין אדם גשמי כלוט. דבר זה אינו קשור למריבה, או לבעיה חברתית אחרת. הפער הוא, פשוט, גדול מדי, ולא ניתן לגשר עליו. גם אם לא רוצים, הרי חיבור כזה פוגע ברוחניות של אברהם ומונע ממנו דבקות מלאה בקב"ה, ולכן הפירוד הוא הכרחי.

3. אברהם מקרב את הרחוקים ומרחיק את הקרובים

שאלה אחת, שנותרה מרחפת לאורך כל הסיפור, היא שאלתו של ר' יודה במדרש: "ר' יודה אומר: כעס היה לאבינו (=על אבינו) אברהם, בשעה שפירש לוט בן-אחיו מעמו. אמר הקב"ה: לכל הוא מדבק, וללוט אחיו אינו מדבק!".⁴⁴

ובאמת איך יכול להיות, שאברהם אבינו, שמקדיש את כל חייו לאהוב את הבריות ולקרבו לתורה,⁴⁵ וכהגדרתם של חז"ל: "אמר רב חוניא: אברהם היה מגייר את האנשים, ושרה מגיירת את הנשים".⁴⁶ כיצד אברהם – בניגוד לכל אישיותו ומהותו, מרחיק ביזמתו את האדם הכי קרוב אליו ונותן לו ללכת לסדום, בזמן שידוע לו, כי: "וְאִנְשֵׁי סְדֹם קָעִים וְחַטָּאִים לְה' מְאֹד".⁴⁷ פרידה

42. (לעיל הערה 16), בפירושו לבראשית יב 4.

43. בראשית יב 1.

44. בראשית רבה (לעיל הערה 1), מא, יא, עמ' 395.

45. על פי משנה, אבות א, יב.

46. בראשית רבה (לעיל הערה 1, שם).

47. יג 13.

זאת מנוגדת לכל עולם הערכים של אברהם אבינו! וצריך להבין, כיצד מוכן אברהם לוותר על עקרונותיו, בשל אי-אלו בעיות קשות וסבוכות ככל שיהיו, הקיימות בינו לבין לוט?⁴⁸
שאלה נוספת המצריכה תשובה היא: כיצד אברהם משאיר את זכות הבחירה בידיו של לוט. "הלא כל הארץ לפניך! הפך נא מעלי: אם השמאל – ואימנה ואם הימין – ואשמאילה" (פסוק 9).

אברהם נותן ללוט לבחור לאן ללכת, וממילא אברהם ילך לכיוון הנגדי. התורה מדגישה, שהבחירה הייתה בידיו של לוט: "ויבחר לו לוט את כל פני הירדן ויסע לוט מקדם, ויפךדו איש מעל אחיו" (פסוק 11). כולנו יודעים, איך הסיפור נגמר: אברהם נשאר בארץ, ולוט בחר ללכת לסדום. אך הדבר היה יכול להסתיים בדרך אחרת: אם לוט היה בוחר להישאר בארץ, הרי אז היה אברהם נאלץ ללכת לסדום. הדבר קשה עוד יותר בגלל העובדה, שהקב"ה מצווה את אברהם ללכת אל ארץ כנען, וכיצד זה נותן אברהם ללוט לבחור, כאשר הבחירה עלולה להביא את אברהם לעבור על רצון ה'?

בגלל קושי זה נאלץ רבנו בחיי להסביר את הפסוקים בצורה שונה מפשטם:

"אם השמאל ואימינה – כלומר אם אתה הולך לשמאל – ואימינה", אני אלך לדרום, כי שם מגמת פניו ללכת, כי כן כתוב למעלה: הלוך ונסוע הנגבה (יב 9). "ואם הימין" כלומר אם אתה רוצה לילך בדרום – "ואשמאילה", כלומר אשמאיל את עצמי, כן פירש רש"י.

ויש לתמוה: איך אמר ואשמאילה את עצמי, וכונתו של אברהם לילך בדרום? אבל באור "ואשמאילה" הכונה בו: **ואשמאילה אותך, כלומר על כרחך תצטרך שתלך לצפון**. וכן שמעתי כי תרגום אונקלוס בנוסחאות מדוקדקות: אם את לצפונה – ואנא לדרומא, ואם את לדרומא – ואצפנך (=אפנה אותך צפונה), כלומר בעל כרחך, כי לא אתן לך רשות להתעכב בדרום מפני כובד המקנה אשר ליי.⁴⁹

בניגוד לרש"י, שמסביר את הפסוק כפשוטו, כלומר משאיר את כל הבחירה בידיו של לוט ומגדיר את כל מגמתו של אברהם – כנגזרת מתוך בחירה זו, טוען רבנו בחיי, כי הבחירה נמצאת בידי אברהם **כל הזמן**: כלפי חוץ, הוא נותן ללוט את זכות הבחירה, אך, בעצם, הוא קובע ללוט את האפשרות האחת והיחידה מבחינתו, והיא – ללכת צפונה.

הסברו של רבנו בחיי הכרחי מצד הקושי הגדול שהזכרנו לעיל, אך נדמה, כי אין זה פשט הפסוקים. לעומת זאת, ביאורו של רש"י מעורר קושי: כיצד מוכן אברהם להמר על ארץ ישראל ולתת ללוט לבחור לאן ללכת!?

נדמה לי, כי התשובה לכך נעוצה בשאלה הראשונה ששאלנו, ושתי השאלות מתרצות זו את זו. אברהם נמצא בהתלבטות גדולה: מצד אחד, הוא מוכרח להיפרד מלוט (מכל אותן סיבות שמנינו

48. לדעתי, הקושי הגדול הוא לא הפרידה עצמה, שהרי לעתים צריך להיפרד; פרידה איננה דבר שלילי בהכרח. הבעיה היא, שהפרידה מובילה את לוט לסדום, ואברהם יודע זאת. ואם כן אברהם יזום פרידה, שסופה ברור וידוע. ובמילים אחרות: אברהם שולח את לוט לסדום. כך ניתן להבין גם את שאר הפעמים, שאברהם שולח בני משפחה, כגון ישמעאל ובני הפילגשים (עיי' במבוא). על זה אין ביקורת בחז"ל, כי לא היה ברור, שילכו למקום שלילי. ועיינו עוד בנושא זה במאמרו של טויטו (לעיל הערה 6), עמ' 46.

49. מהדורת שעוועל (ירושלים תשכ"ו), לבראשית יג 9, עמ' קמג, וכן מציינו בפסיקתא זוטרתא (לעיל הערה 31) לפסוקנו. לנוסחה זו של אונקלוס השוו **בראשית רבה** (לעיל הערה 1) מ (מא) ו עמ' 393.

אך ע' בפירושו של י' קרח על אונקלוס "מרפא לשון", **כתר התורה: התאג' הגדול**, ירושלים תש"ל, הפוסל נוסחה זו.

לעיל); מאידך גיסא, הציווי האלוקי ללכת אל ארץ כנען – מחייב אותו להישאר בארץ ישראל. בררתו היחידה היא אפוא לשלוח את לוט לסדום,⁵⁰ אך גם פתרון זה הוא בעייתי, שהרי במשך כל חייו התאמץ אברהם לקרב את הרחוקים, ואיך ירחיק את בן-אחיו וישלח אותו לסדום? בפני אברהם ניצבות שתי אפשרויות בחירה:

א. לבחור בצו האלוקי של "לך לך", לשלוח את לוט לסדום ולהתנגד לכל עולמו הפנימי.

ב. לבחור בעולמו הפנימי, לתת ללוט להישאר ולהתנגד לצו האלוקי.

אף אחת מהבחירות הנ"ל אינה תואמת את ה"אני מאמין" של אברהם:

עולמו הפנימי כולל את שני הדברים גם יחד. גם הליכה בדרך ה' וגם קירוב רחוקים. כל אחת מהבחירות הללו היא שקרית. לכן בוחר אברהם בדרך שלישית, המשקפת את עולמו בצורה הכי אמיתית שיכולה להיות: הוא נותן ללוט את הבחירה. אברהם אינו שולח את לוט לסדום; לוט בוחר זאת בעצמו. הוא אינו מתנגד ישירות לציווי ה', אלא בוחר להיות פסיבי; הוא בוחר שלא לבחור. הבחירה אינה נובעת מתוך הססנות או חוסר יכולת לקבל החלטה. הבחירה נובעת מתוך הכרה אמיתית באני הפנימי שלו ומתוך ידיעה ברורה, כי זו היא ההחלטה הטובה והאמיתית ביותר בשבילו.

סיכום ומסקנות

לאחר בירור של מגוון דעות ופרשנויות – נראה, כי הקשר בין אברהם ללוט הוא מורכב מאוד, וניתן לסווג את הדעות שהזכרנו לשלושה זרמים מרכזיים:

א. **קשר הנובע מתוך אהבה** – קיים קשר אהבה רציף לאורך כל הדרך. הפרידה נובעת מחוסר-בררה ומסיבות, שאינן תלויות באברהם ולוט. הפרידה עצמה היא מזערית, וגם לאחריה נשאר קשר חיובי ואוהב. בדרך זו הלכו רש"י, חזקוני, משך חכמה, אברבנאל והרב ד"ר בנימין לאו.

ב. **קשר הנובע מתוך סיבות חיצוניות** (רחמים, מחויבות משפחתית, אינטרס) – אברהם לא באמת מעוניין, שלוט ילך אתו; הוא אפילו מעדיף, שלוט יפרד ממנו. למעשה, אברהם לוקח אתו את לוט או בשל היותו ערירי, או בשל הקשר המשפחתי שקיים ביניהם, או מתוך חמלה על לוט שביקש להצטרף. אין קשרים של אהבה ביניהם. ברגע שאברהם מצליח למצוא סיבה להיפרד, אף-על-פי שאין הכרח ממשי בדבר, הוא מבקש מלוט לפרק את השותפות, וכל אחד פונה לדרכו. בדרך זו הלכו אור החיים, בית הלוי, כלי יקר ומנחם בן-ישר.

ג. **קשר משתנה** (פרידה אידאולוגית) – בתחילתו היה הקשר משפחתי ואוהב, אך לוט משתנה מבחינה רוחנית וערכית במהלך המסע המשותף – דבר, שגורם לחוסר אהבה ביניהם ולמריבות. התוצאה הישירה של המריבות הללו היא פרידה קיצונית. בדרך זו הלכו המלבי"ם, פרופסור נחמה ליבוביץ' ופרופסור אלעזר טויטו.

מדהים לראות, כיצד במספר פסוקים מצומצם מאוד, ניתן לראות כיוונים רבים ושונים. לדעתי, קשה להצביע על כיוון אחד ומתמשך, ומסתבר, שהקשר – כמו בכל משפחה ממוצעת – עובר תהליך של עליות וירידות. הוא מתחיל במחויבות משפחתית; בהמשך מתעצם עד לרובד של

50. כנראה, לא היה מקום אחר, חוץ מסדום, שהרי התורה מעידה, שהכנעני אז בארץ, ואין מקומות מרעה.

אהבה, ולבסוף נוצר מצב של חוסר-בררה המאלץ להיפרד, אך גם הפרידה נעשית מתוך מחשבה ושיקול-דעת עמוק, מתוך הבנת גודל הסיכונים וגודל האחריות הטמונים בה – כיאה לדמותו של אברהם אבינו.

על-מנת ליצור את החיבור המושלם יש לשלב בין כל הגורמים, לאחד את הקשר המבוסס על האחוה המשפחתית ואת הקשר המבוסס על החברות. כך גם מלמד אותנו דוד המלך באומרו: "למען אחי ורעי – אֶדְבָּרָה נָא שְׁלוֹם בְּנֵי" (תהי' קכב 7).